

АНГЛИЙСКИ ФАМИЛНИ ИМЕНА ОТ КЕЛТСКИ ПРОИЗХОД

Милена Нецова

Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

ENGLISH FAMILY NAMES OF CELTIC ORIGIN

Milena Netsova

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

English surnames of Celtic origin are the second most popular type of surnames in the English surname system. Most of them are motivated by personal names – male or female. Surnames motivated by physical features, occupation and office are less widely presented and many trade names are descriptive or may vary depending on the goods manufactured or the material used.

Key words: surnames, Celtic origin, motivation, personal, local, occupation

Келтите се появяват за първи път в писаната история през VI в. пр. н. е., но тяхното разселване е започнало още през първото хилядолетие пр. н. е. Първите им селища са в земите по горното течение на реките Рейн, Рона и Дунав (Елис 2008: 9), а най-активната им експанзия датира от III в. пр. н. е.

Липсват източници, които конкретно да посочват периода на заселването на Британия с келтски племена, но се предполага, че този процес е бил продължителен и е протекъл на няколко етапа. Противно на разпространеното мнение келтите не са били само воители, а и добри земеделци и занаятчии. Те са имали силно развити медицински познания и строителни умения. Майсторството им в приложните изкуства е било изумително, а учените им са били високо ценени в античния свят.

Келтските езици се разделят на две подгрупи – **континентални келтски езици:** галски (галски, лепонтийски, галатийски), келтиберийски (в северната част на Иберийския полуостров), и **островни келтски езици:** гойделски (ирландски, шотландски келтски, мански)

и **британски** (уелски, бретонски, корнски, кумбрийски, пиктски, ивернийски). За целите на настоящото изследване от *Oxford Dictionary of English Surnames* (Рийни 2005) сме ексцерпирали 276 фамилни имена (ФИ) с възможен келтски произход, или 2,4% от ФИ в английската антропонимна система. Отнесени към споменатите подгрупи, всички примери принадлежат към островните келтски езици и по-точно – ирландски, шотландски келтски, мански, уелски и бретонски. Особеностите на така формирания корпус се разглеждат в три периода: V – XI в., XI – XV в. и XVI – XX в., които съответстват на утвърдените периоди в развитието на английския език. Получените данни за относителния дял на различните келтски езици и за мотивацията при формирането на фамилните антропоними са обобщени в диаграми. Използваните съкращения са посочени в края на статията.

1. Фамилни имена от британски келтски езици

1.1. Фамилни имена от уелски

Наследствените имена в Уелс се развиват след XVI в. Много от съвременните фамилни имена, получени от стари уелски лични имена, се появяват първо в Англия, а не в Уелс, и стават наследствени през XIII – XIV в. Стандартният вид уелски имена са патронимни: *Madog ap Jevan ap Jorwerth* – „*Madoc*, син на *Evan*, син на *Yorwerth*“.

1.2. Фамилни имена от бретонски

Големият брой бретонци, които се бият край Хейстингс през 1066 г., са възнаградени за храбростта си със земи в Англия. В районите на източните графства – Линкълншир, Съфолк и др. – има силно бретонско влияние. С консерватизъм, характерен за англоскандинавците, сред които живеят, бретонските заселници в източните графства от XI и XII в. грижливо съхраняват древната личноименна система. Най-разпространени бретонски имена през XII в. са *Alan*, *Brian*, *Conan*, *Jarnegon*, *Justin* (с галената форма *Just*), *Mengi*, *Samson* и *Tengi*, които се срещат и днес като съвременни ФИ.

2. Фамилни имена от гойделски келтски езици

2.1. Фамилни имена от ирландски

Фамилните имена се появяват в Ирландия в средата на X в. Това са патроними, образувани с поставянето на афиксоидите *O'* или *Ua* пред името на дядото или *Mac* пред името на бащата. От тези два ва-

рианта имената с *Mac* са по-късни, развитието им е бавно и отнема няколко века. Като цяло ФИ навлизат в Ирландия до края на XII в., но в началото са с непостоянен характер и се утвърждават напълно едва към края XIV в., а някои от тях – дори и през XVI в. През 1366 г. се приема закон, в който се постановява всеки англичанин да използва английския език и да носи английско име, като изцяло изостави ирландския начин за именуване (Рийни 2005: lvi). През 1465 г. се прави опит да се спре употребата на ирландски ФИ и сред самите ирландци. Всеки ирландец, живеещ в графствата Дъблин, Мийт, Лаут и Килдър, е длъжен да приеме английско ФИ: на град – като *Sutton, Chester, Trim, Skreen, Cork, Kinsale*; на цвят – например *White, Black, Brown*; на занаят – като *Smith* или *Carpenter*; на професия или занаят – като *Cook, Butler* и т. н. Така избраното име трябва да се използва и от потомството на неговия носител, защото в противен случай ги грози наказание.

2.2. Фамилни имена от шотландски келтски

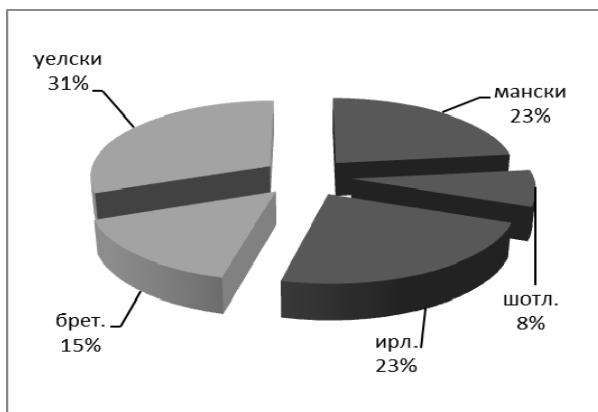
Най-ранните ФИ в Шотландия, открити по времето на Дейвид I (1124 – 1153), са тези на норманите: *Robert de Brus, Robert de Umfraville, Gervase Ridel* и др. имена, които вече са станали наследствени в Англия. В градовете гражданите носят английски ФИ, свързани със занаят или по-рядко – с прякор. В Шотландия и най-ранните източници за ФИ са много по-късни от тези в Англия. Много имена не са вписани преди XIV в. или XVI в. и в повечето случаи е невъзможно да се уточни тяхната етимология. В Шотландия разпространена практика е земевладелецът да вземе името на имението, което пък в повечето случаи носи името на собственика. Земите на *Hugh de Paduinan* (1165 – 1173) са наречени *villa Hugonis* или *Huwitston* „имението на *Hewitt*“, галено име от *Hugh*. Оттук потомците получават ФИ *de Hustone*, което е съвременното *Houston*. През XVII в. е приет закон, според който никой, с изключение на благородниците и духовниците на високи постове, няма право да се подписва с името на имението, в което живее, но ФИ с такъв произход се запазват дълго в речта.

2.3. Фамилни имена от мански

Фамилните имена на о-в Ман отразяват историята на острова. През V в. Ирландия и о-в Ман са населени със скоти – шотландски келти. Те дават името на Шотландия (Scotland). През IX в. скандинавски племена, главно норвежки, покоряват острова. През 1266 г. Норвегия отстъпва о-в Ман на Шотландия, която го задържа за около сто

години, макар островът често пъти да попада в ръцете на англичаните. Скандинавските заселници, които отчасти са усвоили келтските нрави, започват да сключват смесени бракове с местните шотландски келти и добавят норвежка нотка към келтските лични имена, разпространени по онова време. Бащините имена се образуват чрез прибавяне на префиксоида *Mac* към името на бащата. Ирландското *O'* така и не се налага. В началото на XVI в. префиксоидът *Mac* е почти универсален, но сто години по-късно се среща изключително рядко. При произнасянето *Mac* остава без ударение и постепенно се слива с ЛИ. На това се дължи характерната особеност на ФИ от о-в Ман да започват със *C*, *K*, или *Q*: *Caine* (<*MacCathain*), *Curphey* (<*MacMurchadha*), *Kay* (<*MacAedha*).

3. Фамилни имена от келтски езици през V – XI в.

Фиг. 1. ФИ с келтски произход (V – XI в.)

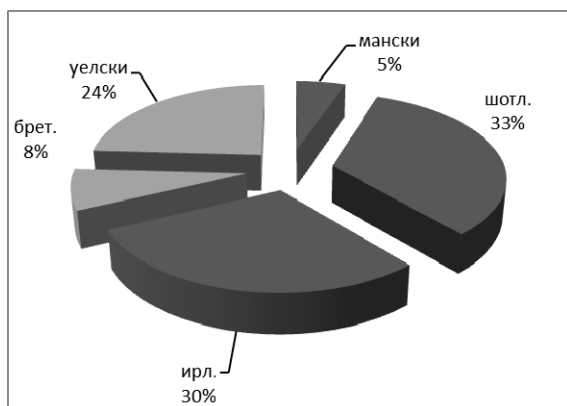
В обособената група всички тринайсет ФИ, които сме ексцерпирали, са с антропонимен произход – осем са от ЛИ на лице от мъжки пол, а пет са от патроними. При ФИ, свързани с лични имена на лица от мъжки пол, откриваме примери за четири от петте засегнати в изследването келтски езици, а именно – бретонски, уелски, ирландски и шотландски келтски. В подгрупата на ФИ с произход от

патроними са налице примери само от ирландски и мански. Разпределението им по видове изходни езици е показано на Фиг. 1. При използваните примери първо е посочена основната форма на името, следвана от други фонетични или ортографични варианти (в квадратни скоби). Годината след името е тази, в която носител на това ФИ е регистриран за първи път.

Примери: **Brettel** [*Brettell*, *Brettle*, *Bretelle*] (1035) < от корнско ЛИ *Brythael* или от бретонско ЛИ *Brithael*; **Clague** (1014) < от ирландско ЛИ или от ЛИ от о. Ман – *MacLiaigh* „син на лекаря“ (*liagh*); **Cowell** [*Cowwell*] (967) < от ЛИ от о. Ман *Mac Cathmaoil* „син на *Cathmaoil*“; **Malcolm** (1066) < от келтско име *Mael Coluimb* „поклонник на св. Columba“ < „maol“ – „плешив, с тонзура“ и личното име „Columb“ от латински „columba“ – „гълъб“; **Marvin** [*Marven*, *Mervin*,

Mervyn, Mirfin, Murfin] (1066) < от уелско име *Mervin* < *Merlin*; **O'Brian** [*O'Brien, O'Bryan, O'Bryen*] (1055) < от ирландско ЛИ *Ó Briain* – „потомък на *Brian*“.

4. Фамилни имена от келтски езици през XI – XV в.

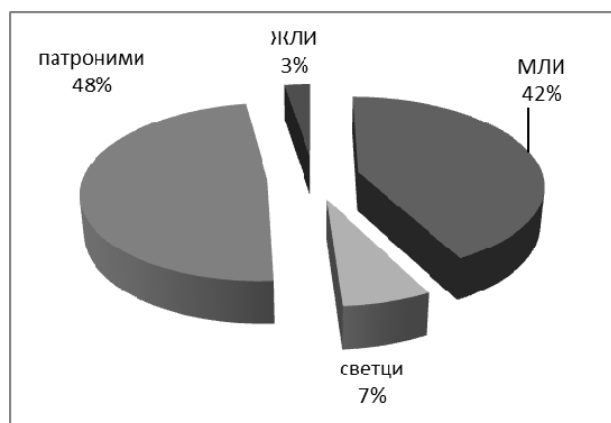

Фиг. 2. ФИ с келтски произход (XI – XV в.)

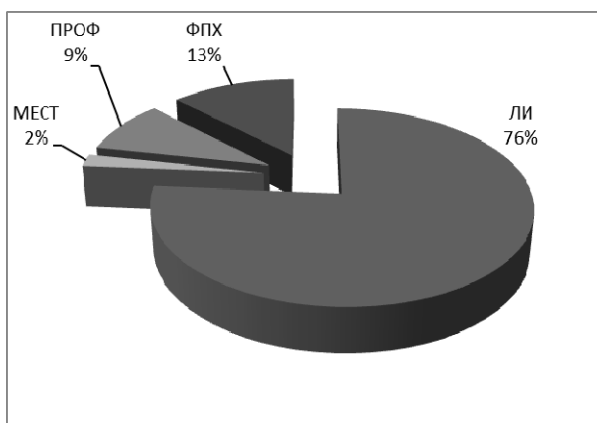
През средноанглийския период разполагаме с 207 ексцерпирани примера, от които 66 са от британски келтски езици, а 141 – от гойделски. Разпределението им според видовете езици е показано на Фиг. 2, а според начина им на образуване – на Фиг. 3. Прави впечатление, че и тук основна роля за образуването на ФИ имат ЛИ. Названията на физически и психически характеристики на личността и названията на

професии постепенно добиват значение при образуването на ФИ, докато названията на топографски особености на обитавания район все още са слабо застъпени.

При ФИ, образувани от ЛИ, примерите са разпределени основно в две групи. Близко половината (48%) са с патронимен произход, а останалите (42%) – с произход от преномен на лице от мъжки пол. Имената на светците заемат едва 7%, а ЛИ на лица от женски пол, които дават начало на фамилни антропоними, са само 4 на брой, или 3% от общия брой в тази група (Фиг. 4).

Фиг. 3. ФИ с келтски произход през XI – XV в., образувани от ЛИ

Фиг. 4. ФИ с келтски произход през XI – XV в. според начина им на образуване

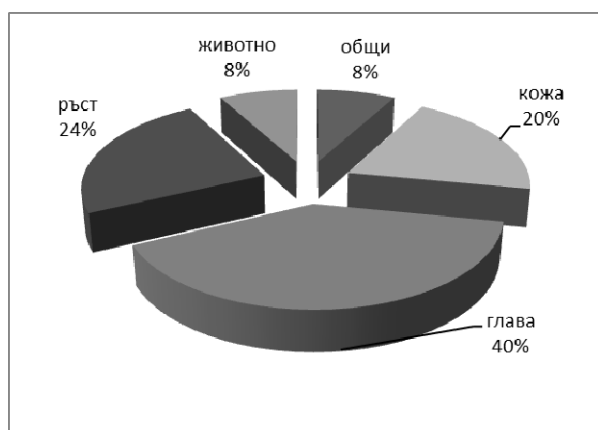
Примери от МЛН: **Conan** [*Conant, Conen*] (1155) < от бретонското ЛН *Conan* със значение „висок и силен“; **Jekyll** [*Jeckell, Jeckells, Jickells, Jickles, Jiggle, Jockel, Giggle, Jockelson*] (1218) < от бретонско или корнско ЛН *Iudicael* със значение „Бог е щедър“; **Craddock** [*Crad-duck, Cradock, Cradick*] (1205) < от уелското ЛН *Caradawc, Cradawc, Caradoc, Caradog*, познато в латинския му вариант *Caractacus* или *Caratācos*; **Griffith** [*Griffiths*] (1392) < от уелското ЛН *Griph-iud*, чийто втори елемент означава „господар, владетел“, но първият е с неизвестна етимология; **Murdoch** [*Murdock*] (1130) < англицизиран вариант на ирландското ЛН *Muireadhach* със значение на „господар, крал“; **Duncan** [*Dunkin, Donkin*] (1275) < от шотл. келтското ЛН *Donnchadh* със значение „тъмнокож войник“ от *donn* – „кафяв“, и *cath* – „войник“.

„В сравнение с посестримите си от класическия свят келтските жени се радват на значителни права и свободи, дори се ползват и с политическа власт“ (Елис 2008: 99). Те имат право да наследяват собственост и остават във владение на цялата зестра, с която влизат в брака. Играят и важна роля в общественения живот – от богинята майка и пантеона на женските божества до многобройните жени водачи, жрици и християнски светици. С утвърждаването на християнството тяхната роля не намалява, а продължава да е значима и през Средновековието и би следвало ексцерпираниите в нашето изследване примери за ФИ, образувани от женски лични антропоними, да са повече от показаните тук. Причината за това може да бъде както неточна етимология, така и недостатъчно проучени или липсващи източници.

Примери за ЖЛН: **Jennifer** [*Junifer, Juniper*] (1296) < от уелското *Gwenhwyvar*, където „*gwen*“ означава „светъл, бял“, а „*hwyfar*“ – „спокоен, любезен“; **Wantling** (1221) < от уелското *Gwenllian* със значение „русокоса“; **Muriel** [*Murrell, Murrells, Murrill, Merrall, Merralls, Merrell, Merrells, Merril, Merrill, Merrills, Mirralls*] (1188) < от уелското *Meriel, Meryl* – „сияйно море“; **Cain** [*Caine, Kain, Kaine, Kayne, O’Kane, Cane, Kane*] (1198) < от уелското име *Keina*, където „*caïn*“ означава „красив“.

Следващата група, която можем да обособим през разглеждания период, съдържа ФИ, мотивирани от названия на **физически и психически характеристики на личността (ФПХ)** – Фиг. 5. Приведените примери илюстрират характерни физически черти, които са отличителни за определени представители на келтското общество. От пет примера, свързани с цвят на кожата, четири отразяват нейния тъмен нюанс. Това предполага, че като цяло келтите са били със светла кожа, а тъмният тен се е смятал за характерен отличителен и нетипичен

белег, който е правел впечатление. Аналогична е ситуацията при особеностите на лицето и главата – плешивостта и червеният цвят на косата са сравнително редки и могат да се приемат като физически признак. В примерите, свързани с ръст и телосложение, специфични се оказват niskият ръст и закръглените форми. При физическите характеристики, свързани с оприличаване на животно, най-ярка е връзката с келтската митология, в която гарванът е едно от превъплъщенията на келтската богиня на войната Мор Риоган (Мориган – Велика Кралица) (Елис 2008: 211).

Фиг. 5. ФИ с келтски произход през XI – XV в., образувани от ФПХ

Bligh, Blight] (1177) < от корнски *blyth* – „вълк“.

Фамилните имена, образувани от названия на занаяти, също са характерни за разглеждания период, макар и да са малко на брой. Наличието на няколко ФИ с произход – название на един и същи занаят, предполага, че тази дейност е била силно разпространена. Тази хипотеза напълно отговаря на историческата действителност за периода – келтите са прочути майстори при обработката на метали и това със сигурност се е отразило при формирането на имената им.

Примери за занаяти, свързани с обработка на метал: *Caird* (1275) < от шотл. келтски или ирландски *ceard* – „занаятчия, ковач, калайджия“; *Goff* [Goffe] (1208) < [от шотландски келтски или ирландски *gobha*, от уелски или бретонски *gof*, или от корнски *gov* – всички със значение „ковач“; *Gow* (1230) < от шотландски келтски *gobha* – „ковач“;

Под влияние на образуването на патроними от ЛИ, което е силно изразено в северните графства, в тази група откриваме и **патронимно образуване на ФИ, мотивирани от занаяти:**

Примери за ФПХ:

Campbell [Camble] (1282) < от шотл. келтското *caimbeul* – „с крива или уродлива уста“; *Dow* [Dowe] (1194) < от шотл. келтското *dubh* – „черен“; *Foyle* (1249) < от уелски *moel* – „плешив“; *Boyd* [Boyd] (1301) < от шотл. келтски или ирландски *buidhe* – „жълт, рус“; *Vaughan* [Vaughan] (1222) < от уелското *fychan*, видоизменено от *buchan* – „малък, дребен“; *Brann* (1275) < от уелското *bran* – „гарван“; *Bly* [Blyde, Blyth, Blythe,

Brew (1408) < от о. Ман *MacVriw* – „син на съдията“; *McIntosh* (1382) < от шотл. келтски *Mac an toisich* – „син на вожда на племето, главатаря“; *McNamara* (1311) < англицизирана форма на шотл. келтското *Mac con-mara* – „син на пирата“; *Macintyre* (1268) < от шотл. келтски *Mac an tsaoir* – „син на дърводелеца“; *Macmillan* (1454) < от шотл. келтски *MacMhaolain* – „син на духовник“; *MacNab* (1376) < от шотл. келтски *Mac an Aba* – „син на абата, игумена“; *Macpherson* (1447) < от шотл. келтски *Mac an Phearsain* – „син на пастора“; *McTaggart* (1215) < от шотл. келтски или ирландски *Mac an tsagairt* – „син на свещеника“.

Най-малобройната група от ексцерпирани примери се формира от **фамилни имена, мотивирани от названия на заети в сферата на социалното обслужване**. Разнообразието е малко и преобладават имена, свързани с армията, социалното обслужване и артистичните качества.

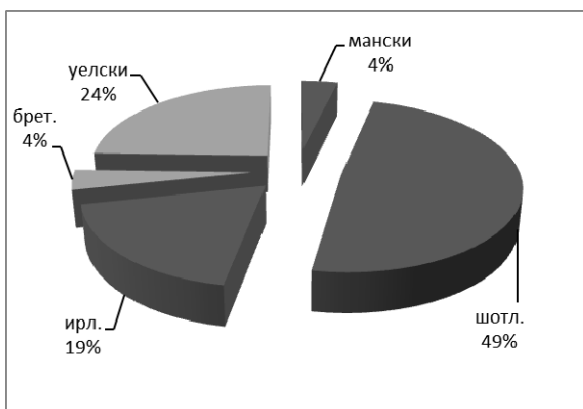
– **армия и охрана:** *Mair* (1296) < от шотландски келтски *maor* – „длъжностно лице, служител или офицер“; *Toshach* (1219) < от шотландски келтски *toisech, toiseach* – „вожд, водач“;

– **обслужващ персонал:** *Gill* (1103) < от ирландски или шотландски келтски *gille* – „слуга“; *Gilroy* (1331) < от ирландски или шотландски келтски *Giolla rua* – „слуга на червенокосия младеж“; *Gillespie* (1175) < от келтски *Gilleasbuig* – „слуга на епископа“; *Marmaduke* (1276) < от ирландски *Maelmaedoc* – „слуга на *Maedoc*“;

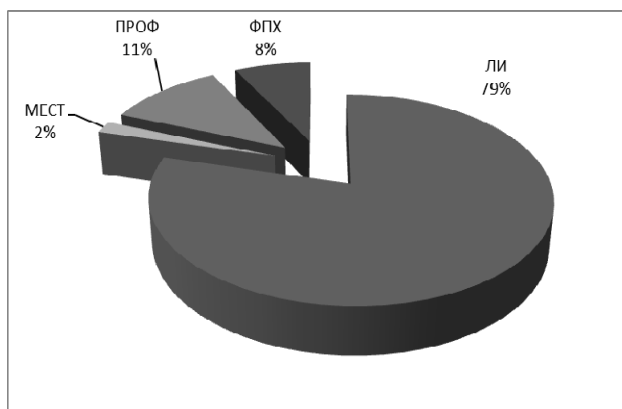
– **актьори и поети:** *Bard* (1155) < от шотландски келтски *bard* – „поет“.

5. Фамилни имена от келтски езици през XVI – XX в.

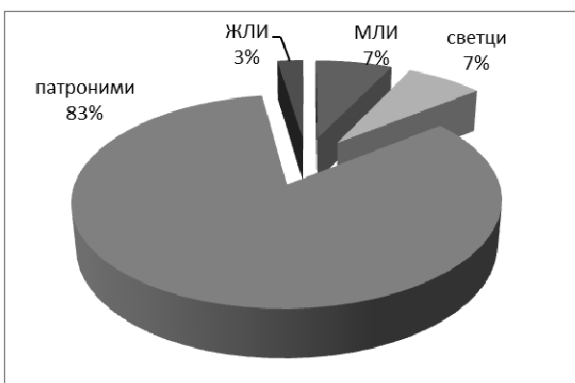
През този период разполагаме с 53 ексцерпирани ФИ. Разпределението им според видовете езици е показано на фиг. 6, а според начина им на образуване – на фиг. 7. Прави впечатление, че ролята на ЛИ като основен фактор при образуването на ФИ се запазва и дори леко нараства – от 76% на 79%. Названията на професиите и занаятите като когномени мотиватори увеличават своя дял от 9% на 11% за сметка на названията на ФПХ, които се редуцират от 13% до 8%. Единствено непроменени като фактор остават названията на топографските особености на обитавания район, които дават основа за възникване на 2% от фамилните антропоними в тази група.

Фиг. 6. ФИ с келтски произход (XVI – XX в.)

Фиг. 7. ФИ с келтски произход през XVI – XX в. според начина им на образуване

Фиг. 8. ФИ с келтски произход през XVI – XX в., образувани от ЛИ

При **фамилните имена, образувани от лични имена** през разглеждания период, прави впечатление, че дялът на патронимите е нараснал от 48% на 83% (фиг. 8). Това означава, че като цяло образуването на фамилни оними при носителите на келтски езици се основава на МЛИ – името на бащата.

Примери за патронимни форми: **Cadwallader** (1641) < от бретонски *Catuuallon* или уелски *Caddwaladr* – „битка-водач“; **Dougal**

[*Dougall, Dougill*] (1552) < от шотландски келтски или ирландски *Dubhghall* – „черен странник“; **Finlay** [*Finley, Findlay, Findley, Findlow, Finlow*] (1526) < от шотландски келтски *Fionnlagh* – „справедлив, честен герой“; **Probin** [*Probyn, Brobyn*] (1550) < от уелското *ap Robin* – „син на Robin“, където *Robin* е умалително от *Robert* < старогерманското *Hrodebert* „блестяща слава“; **Prodgers** (1538) < от уелското *ap Roger* – „син на Roger“, където *Roger* < германското *Hrodger* „славно копие“; **McLaren** [*Maclauren, Maclaurin, McClarron*] (1586) < от шотландски келтски *Mac Labhruinn* – „син на Labhruinn“; **O’Leary** (1601) < от ирландското *Ó Laoghaire* – „потомък на Laoghaire“, където *Laoghaire* е със значение „пастир“; **Reardon** (1678) < от ирландското *Ó Rioghbhardáin* – „потомък на Rioghbhardán“, където *Rioghbhardán* е със значение „кралски певец“.

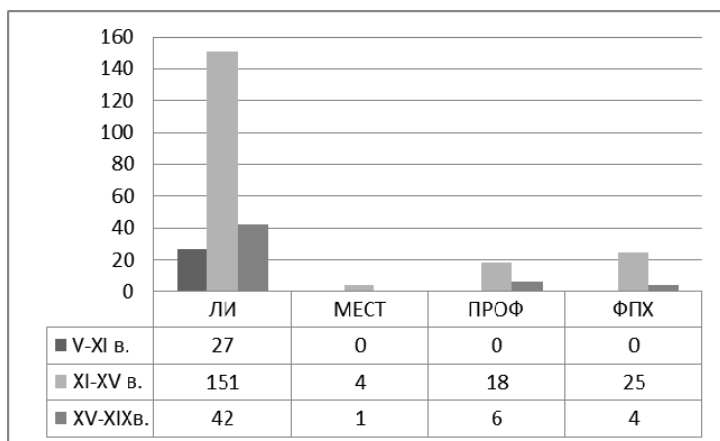
Фамилните имена от келтски произход са на второ място по популярност сред английските ФИ заедно с тези от иврит, отстъпвайки първенството единствено на ФИ със староанглийски произход. Четиринайсет процента от стоте най-употребявани английски ФИ са именно с келтски произход (Фиг. 9):

№	име	брой по тел. указател	приблизителен брой носители
10	Evans	48916	213026
44	Morgan	24011	104566
50	Campbell	21858	95190
52	Allen	21555	93870
60	Kelly	20346	88605
61	Price	20052	87325
62	Graham	19908	86698
65	Griffiths	19594	85330
69	Murray	18627	81119
79	Owen	16047	69883
81	Alan	15848	69017
84	Murphy	15617	68011
93	Powell	14863	64727
100	Lloyd	13986	60908

Фиг. 9. Най-разпространени ФИ от келтски произход

Като цяло в тази група преобладават ФИ, образувани от лични оними – имена на лица от мъжки или женски пол, имена на светци или патроними. Най-голям брой регистрирани носители на ФИ има в периода XI – XV в., който е и времето, в което се формира английската фамилноименна система. Оскъдните примери в староанглийския период са напълно разбираеми и се дължат основно на едва започващите процеси на утвърждаване на ФИ, които невинаги са успявали да намерят отражение в писмени паметници или тези паметници са били унищожавани. Драстичното намаляване на ФИ с келтски произход през новоанглийския период обаче се дължи вече на политически решения, а именно – налагане на фамилни антропоними с английски произход.

По отношение на дела на всеки един от келтските езици като изходен за фамилноименните форми се установи, че в периода V – XI в. преобладават примерите от гойделските езици (мански, шотландски, ирландски) за сметка на тези от британските езици (бретонски и уелски), като отношението е 54%: 46%. През средноанглийския период (XI – XV в.) разпределението се променя в полза на ФИ от британските езици, които вече преобладават с 53%, от тях само уелските примери са 37%. Този превес на ФИ от британски келтски езици обаче е временен и

Фиг. 10. Хронологично разпределение на ФИ от келтски езици

през XVI – XX в. ФИ от гойделски езици отново преобладават с 68%, от които само примерите на ФИ от шотландски келтски са 49%. Трябва да се има предвид, че направените тук разсъждения се основават само върху изследвания корпус от английски ФИ

(11 273 на брой) и в тях не се включват топонимите с келтски произход.

Ако обобщим данните за трите разглеждани периода (Фиг. 10), ще установим, че при ФИ от келтски езици преобладават мотивираните от личен антропоним. Физическите и психическите характеристики на личността, както и названията на професии мотивират далеч по-малко на брой ФИ. Явлението може да се обясни с протичащите през XII – XIV в. процеси на утвърждаване на ФИ и най-вече на тези със суфикс *-son*. Като цяло ФИ, образувани със суфиксоида *-son*, са рядко срещани в Англия, но често срещани в Шотландия и северните графства, където добиват наследствен характер. Причината за това е, че процесът на възникване на ФИ протича с по-голяма скорост в южните графства и през XIV в., когато ФИ на *-son* са в разцвета си, там вече има ФИ с друга мотивация, които са добили наследствен характер. В същото време в северните графства ФИ тепърва започват да се налагат и този процес съвпада с развитието на ФИ на *-son*. Местните варианти на *-son* са съответно с префиксоидите *Mac / Mc, O' и ap*, което задоволително обяснява наличието на толкова патроними при ексцерпирани примери от келтски езици.

Използвани съкращения:

ЖЛИ – лично име на лице от женски пол

ЛИ – лично име

МЕСТ – название на топографски характеристики на местността

МЛИ – лично име на лице от мъжки пол

ПРОФ – название на професия или занаят

ФИ – фамилно име

ФПХ – физически и психически характеристики на личността

ЛИТЕРАТУРА

Елис 2008: Елис, П. Б. *Кратка история на келтите*. София: Унискорп, 2008.

Рийни 2005: Reaney, P. H. *Oxford Dictionary of English Surnames*. Oxford: OUP, 2005.